

והבדלת את הלויים

מהי הבדלה

וידבר ה' אל משה לאמר. קח את הלויים מתוך בני ישראל וטהרת אתם. וכה תעשה להם לטהרם הזה עליהם מי חטאת והעבירו תער על כל בשרם וכבסו בגדיהם והטְהֵרוּ. ולקחו פר בן בקר ומנחתו סלת בלולה בשמן ופר שני בן בקר תקח לחטאת. והקרבת את הלויים לפני אהל מועד והקהלת את כל עדת בני ישראל. והקרבת את הלויים לפני ה' וסמכו בני ישראל את ידיהם על הלויים. והניף אהרן את הלויים תנופה לפני ה' מאת בני ישראל והיו לעבד את עבדת ה'. והלויים יסמכו את ידיהם על ראש הפרים ועשה את האחד חטאת ואת האחד עלה לה' לכפר על הלויים. והעמדת את הלויים לפני אהרן ולפני בניו והנפת אתם תנופה לה'. והבדלת את הלויים מתוך בני ישראל והיו לי הלויים.

מעמד מינוי הלויים לתפקידם כולל כמה וכמה פרטים, המשלבים מאפיינים הלקוחים מתחום דיני הטהרה עם פעולות המזכירות את מעשה הקרבנות. תחילה הם נטהרים באפר פרה אדומה, מה שמזכיר אדם הנטהר מטומאת מת. לאחר מכן הם מגלחים את כל שערם, בדומה למצורע המבקש להיטהר מנגעו. בהמשך סומכים עליהם בני ישראל את ידיהם בעוד אהרן הכהן מניף אותם תנופה לה' – בדומה לקרבן ציבור. סדרת הציוויים מסתיימת בהיגד הסתום: "והבדלת את הלויים מתוך בני ישראל".

מהי הבדלה זו? כיצד היא מתבצעת?

אם נתבונן בתמונה המצטיירת מתוך פרשיות אחדות העוסקות בייחודם של בני שבט לוי נוכל להעלות השערות שונות: הלויים נבדלים מתוך בני ישראל בתחום מושבם (ערי הלויים), באופן פרנסתם (תרומות ומעשרות), במשלח ידם (עבודה במקדש והרבצת תורה בישראל), ברמת הטהרה שהם נדרשים להקפיד עליה בחיי היומיום וכן בזכותם ובחובתם לבוא אל הקודש (כהנים), ועוד. אך מתוך שסתמה התורה את הדבר, נראה שיש בהבדלה גם ערך העומד בפני עצמו, שאינו מסתכם רק במכלול הפרטים המסתעפים מתוכו.

רבי נפתלי צבי יהודה (הנצי"ב) מוולוז'ין מעמיק בסדר הקדשת הלויים בפירושו "העמק דבר", ומתוך דבריו ניתן להרגיש בגודל המעמד ובמשמעות שלביו השונים:

"והקהלת את כל עדת בני ישראל" – שנעשו הלויים כמו קרבן שהביאו ישראל, משום הכי על הבעלים לעמוד בשעה שנעשו לקרבן...

"וסמכו בני ישראל את ידיהם על הלויים" – שהיו הלויים כמו קרבן המכפר, בזה שהפרישו אותם לתורה ולעבודת אוהל מועד, כעין דאיתא בנדרים: "המדיר בנו לתלמוד תורה אסור להשתמש עמו"^א, משום הכי נצטוו לנהוג בהם כמו עם קרבן בסמיכה ותנופה...

"והנפת אתם תנופה לה" – פירוש תנופה זו היא תנופת הרוח והמעלה, שבזה שתעמיד אותם לפני אהרן ובניו יהיו מכשירים עצמם להגביה לבבם בדרכי ה' וישיגו צורה אחרת, וכמו דתלמיד חכם בשעה שבא להפריש עצמו לתלמוד תורה מיד הוא משיג צורה אחרת, כדאיתא בבבא מציעא^ב גבי ריש לקיש, דמשקיבל עליו עול תורה תשש כוחו, והיינו משום שנעלה צורתו במעלה רוחנית משום הכי נחלש גופו, ככה הלויים במה שהכינו עצמם לעבודת אוהל מועד הונף רוחם לה'.

"והבדלת את הלויים". תצווה אותם להיות מובדלים ומופרשים בהנהגתם לשם ה'... "והיו לי הלויים". יהיו כל מעשיהם ומחשבותיהם לי, לשמי, כעניין דכתיב "מי לה' אלי"^ג, שביארנו משמעו שעושה רק לשם שמים, אלא דשם לא היה בתורת אזהרה, אבל כאן שנבדלו להיות נושאי המקדש הוזהרו שיהיו מתנהגים בחסידות, וכפי שראוי להיות מרכבה לשכינה.

אם כן, הבדלת הלויים היא ציווי הנושא אופי רוחני עצמי, ומכוון בעיקר אליהם עצמם: למען "יהיו כל מעשיהם ומחשבותיהם לי, לשמי". התביעה המופנית כלפי מי שזכה לעמוד לפני העדה ולקרב אל הקודש איננה דבר של מה בכך. בעוד כל אדם רשאי לנהוג במידת האמצע, ואינו צריך להטות עצמו דווקא אל מידת החסידות בכל ענייניו, מהלויים נדרש הרבה יותר.

הבדלה או התבדלות

מי שער לשיח התרבותי הרווח כיום, מרגיש בוודאי שמושג ההבדלה אינו פשוט לעיכול. הבדלה היא דירוג. דירוג יוצר פער. הפער מעורר מלחמת דעות נלהבת שבה מאשימים חסידי השיויון המוחלט את תומכי ההבדלה ביצירת פערים חברתיים, המובילים לחוסר שיויון בהזדמנויות ולהסללה מובנית באפשרויות ההשכלה והתעסוקה. יתרה מזו, בשפת השיח הפוסט-מודרני כבר לא ניתן לדבר על הבדלה מבלי להזכיר בנשימה אחת גם התבדלות, כאשר המושג האחרון נצבע בצבעים שליליים מובהקים. להתבדל זה להתנשא. לתפוס את עצמך כנעלה לעומת הזולת. לחשוב שאתה פריוולגי, שמגיע לך יותר, שאתה מסוגל ליותר.

^א נדרים לח, ב.

^ב בבא מציעא פד, א.

^ג שמות לב כו.

אכן, אם בנוגע ללויים עוד ניתן לראות את ההבדלה כחובה וכתביעה ולא כזכות עדיפה, כאשר בכך אנו מנתקים בינה ובין מכלול הזכויות המפורשות בעניינם של הלויים במקומות אחרים (שאין הכרח לראותם כצדו השני של מטבע ההבדלה), בא הנצי"ב וכולל עמהם בנשימה אחת גם דמות אחרת – תלמיד חכם: "תלמיד חכם בשעה שבא להפריש עצמו לתלמוד תורה, מיד הוא משיג צורה אחרת".

מה שנאמר ברמז ב"העמק דבר", מפורש יותר ב"הרחב דבר":

יש לדעת דכמו שנהגה התורה בלויים נושאי ארון ברית ה' וכל הטפל לו במדבר, כך נהגו חז"ל בבית שני שיהיו תלמידי חכמים מובדלים מעמי הארץ, ואמרו: "בגדי עם הארץ מדרס לפרושין"^ז... וכמו שאז היו הלויים נושאי הארון והיו מרכבה לשכינה וגונדי דידה [=גדודיה], כך תלמידי חכמים נושאים היום קדושת התורה ואופני קיומה לפי השעה, ובזה נעשים מרכבה לשכינה שתהא שרויה בישראל, שהרי משחרב בית המקדש אין להקב"ה אלא ד' אמות של הלכה. ועיין מה שכתבתי בספר דברים^ח שהכתוב כינה את התלמוד בשם ארון ברית ה' ועמליה בשם נושאי ארון ברית ה', על כן הזהירו חז"ל בבית שני שהיה כבר קדושת בית המקדש כהה כידוע, והיה יותר חלה אור הופעת ההשגחה על ידי התורה, וגם כי ידעו שבית המקדש יהיה חרב... על כן הכינו בזה מתחילה הליכות ישראל אחר החורבן שיהיו אך גדולי תורה בשם נושאי ארון ברית ה' במה שהבדילו אותם מעמי הארץ^י.

רועי ישראל לא הסתפקו בהבדלת הלויים, המחויבת בדבר ה', אלא הרחיבו אותה גם להבדלת תלמידי חכמים מעמי הארץ. וכיצד? לא על ידי תביעה רוחנית בלבד, אלא גם על ידי יצירת תנאים שזיהו את מעמדם ותנאי חייהם עם אלו של הלויים, ומנגד יצרו בידול משמעותי ומוחשי בינם ובין השכבות הפחות מלומדות בעם ישראל^י.

^ז חגיגה ב: ז.

^ח העמק דבר לדברים י ח.

^י הרחב דבר ח ו.

^י ואמנם, לתנאים אלו נלוותה תביעה כפולה ומכופלת, כפי שמוסיף ומבאר (העמק דבר ח טו): "וטהרת אתם – חזר להזהיר על הטהרה, כי מעלת עבודת הקודש כשם שהיא מגביה לב האדם בדרכי ה', כך יש להיזהר שלא תוסיף מכשול על ידי גאות על שארי בני אדם וחילול השם באיזה עבירה קלה, וגם כל הגדול מחבירו יצרו גדול לעשות עבירות שאינם בשארי בני אדם, ונמצא הקריבה לקדושה גורם לטומאה, וכדבר חגי הנביא (ב יג): 'ואשר יקריבו שם טמא הוא'... וכמו שאירע באמת אחר כך לקרח והבאים אחריו מבני לוי, שגדולתם היא הכשילתם, על כן באה אזהרה דלאחר שיעבדו את אוהל מועד יהיו נזהרים בטהרה לפי ערכם". הציווי על הטהרה עלול להביא לגאווה והתנשאות, ולכן יש לשוב ולצוות על טהרה שנייה – טהרת הנפש.

בידול זה לא נהג רק בימי קדם, ולא פסק עם התמעטות נוכחותם של דיני הטהרה בחיינו, כפי שממשיך הנצי"ב ומבאר, על יסוד דברי הרמב"ם:

וגם היום, שפסק ענייני טהרה בישראל משום שאין אפר פרה לנו, מכל מקום מובדלים המה תלמידי חכמים מכל המון עם ה', וכדתניא בספרי: "אש דת למו" – מה אש כל המשתמש בה עושה בגופו רושם, כך בני אדם שעמלים בתורה ניכרים הם בין הבריות בהילוכם ובדיבורם ובעטיפתם בשוק"^ח. וכן כתב הרמב"ם הלכות דעות: "כשם שהחכם ניכר בחכמתו ובדעותיו והוא מובדל בהם משאר העם, כך צריך שיהא ניכר במעשיו, במאכלו ובמשקו, בבעילתו ובעשיית צרכיו ובדיבורו ובהילוכו ובמלבושו ובכלכלו דבריו ובמשאו ומתנו"^ט.

הרמב"ם עצמו מפרש את הדבר היטב במקום אחר, בהדגשת ההבדלה:

ולמה לא זכה לוי בנחלת ארץ ישראל ובביזתה עם אחיו? מפני שהובדל לעבוד את ה' לשרתו ולהורות דרכיו הישרים ומשפטיו הצדיקים לרבים, שנאמר: "יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל"^י, לפיכך הובדלו מדרכי העולם, לא עורכין מלחמה כשאר ישראל ולא נוחלין ולא זוכין לעצמן בכוח גופן, אלא הם חיל השם, שנאמר: "ברך ה' חילו"^{יא}, והוא ברוך הוא זוכה להם, שנאמר: "אני חלקך ונחלתך"^{יב}. ולא שבט לוי בלבד, אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להיבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעובדו לדעה את ה' והלך ישר כמו שעשהו האלקים ופרק מעל צווארו עול החשבונות הרבים אשר ביקשו בני האדם, הרי זה נתקדש קודש קודשים ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים ויזכה לו בעולם הזה דבר המספיק לו כמו שזכה לכהנים ללויים, הרי דוד עליו השלום אומר: "ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי"^{יג}.

דברי הרמב"ם מעניקים תשתית מוצקה יותר להשוואה בין מעמד הלויים למעמד החכמים. לעומת דברי הנצי"ב, שתיארו מעבר מטלטל בין שני אופנים שונים של נשיאת ארון ה' בעולם – עבודת המקדש ולימוד התורה – הוא מתאר המשכיות עקבית של שלשלת הרבצת התורה בישראל. לדבריו, בכל האמור בהבדלה שבה אנו דנים שווה עניינו של הלוי

^ח דברים לג ב; ספרי, וזאת הברכה, פיסקא שמג.

^ט רמב"ם, הלכות דעות ה: א.

^י דברים לג י.

^{יא} שם לג יא.

^{יב} יח כ.

^{יג} תהלים טז ה.

^{יד} שם, הלכות שמיטה ויובל יג: יב-ג.

לעניינו של החכם. כאן וכאן מדובר באדם שייחד את חייו ללימוד התורה ולהרבצתה בכל שכבות העם^ט, כאן וכאן מתחייבת מן ההחלטה הזו הנהגה מיוחדת – שתיצור חיץ מבדיל בינו ובין תלמידיו. במה מתבטאת הבדלה זו? גם בחובות וגם בזכויות. ישנן חובות שהלוי והחכם פטורים מהם, וישנם זכויות שאין הם זכאים להן. לטוב ולמוטב^{טז}.

לאור הדברים, נראה שאין מנוס מן המסקנה שהבדלה היא גם התבדלות. לא נותר לנו אלא לשאול מדוע רצה ה' בהתבדלות זו מלכתחילה, וביתר שאת: מדוע ראו חז"ל לנכון להרחיבה ולהעמיקה גם במקום שבו לא נצטוונו על כך במפורש. יש לתת את הדעת על כך שהתבדלותם של החכמים נתפסה כהתנשאות ועוררה הסתייגות והתמרמרות רבה. הגמרא מזכירה התבטאויות חריפות ביותר של גדולי התנאים כלפי עמי הארץ, ומנגד מציינת את השנאה ההדדית העזה שנוצרה בעקבותיהם. אחד הביטויים החריפים לכך נמצא בגמרא במסכת פסחים:

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן: עם הארץ מותר לקורעו כדג. אמר רבי שמואל בר יצחק: ומגבו. תניא, אמר רבי עקיבא: כשהייתי עם הארץ אמרתי: מי ייתן לי תלמיד חכם ואנשכנו כחמור. אמרו לו תלמידיו: רבי, אמור ככלב! אמר להן: זה נושך ושובר עצם, וזה נושך ואינו שובר עצם.^{טז}

ברור ופשוט שאין הדברים כפשוטם, ועם זאת – יש בהם כדי להעיד על מחירה הכבד של ההבדלה^{טז}. מדוע העדיפו חכמים לכוון את דרכה של האומה באופן זה?

המועקה הפנימית ותפקידה

מִרְן הָרַב זַצ"ל נִדְרַשׁ לִסְוִיָּה זֹו בְּבִיאֹוֹרֹו לְמֵאמֵר הַמִּשְׁנָה:

הַמִּקְבֵּל עֲלָיו לִהְיוֹת חֵבֵר אֵינוֹ מוֹכֵר לְעַם הָאֶרֶץ לַח וִיבֵשׁ וְאֵינוֹ לֹקֵחַ מִמֶּנּוּ לַח וְאֵינוֹ מֵתָאֲרַח אֶצֶל עַם הָאֶרֶץ וְאֵינוֹ מֵאֲרַחוֹ אֶצֶל בְּכֹסוֹתוֹ.^{טז}

^ט שהרי שבט לוי מבלה את רוב זמנו בהרבצת תורה ולימודה לעם, ככתוב: "יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל" (דברים לג י), וכן: "כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו" (מלאכי ב ז), ורק שבועיים בשנה עובדים הכהנים אנשי המשמר במקדש, והוא הדין בלויים (ראה משנה תורה לרמב"ם, הלכות כלי מקדש והעובדים בו ג: ט לגבי משמרות הלויים, ושם ד: ג לגבי משמרות הכהנים).

^{טז} לא מדובר בהשוואה גמורה, שהרי הלוי והכהן זכאי מתרומות, מעשרות ומתנות כהונה, מה שאין כן תלמיד חכם. למרות זאת, הרמב"ם משתמש באותה לשון של "הבדלה" הן ביחס לשבט לוי והן ביחס לתלמידי חכמים, ובכך יוצר השוואה רעיונית ביניהם.

^{טז} פסחים מט, ב.

^{טז} והתוספות בכתובות (סב, ב ד"ה דהוה צנוע) כתבו במפורש שלרבי עקיבא היו מידות טובות גם בהיותו עם הארץ, ומה ששנא אז תלמידי חכמים הוא "משום שהיה סבור שמתגאין על עמי הארץ מפני תורתן". אם כן, יש רגליים לדבר שהנהגותיהם של תלמידי חכמים יוצרות התנשאות בעיני ההמון.

"חבר" הוא כינוי לתלמיד חכם, החבר בחברתם של הלומדים, אלו המבדילים עצמם מעמי הארץ. למעמד החברות נלוו דרישות מעשיות, הקשורות בעיקר לדיני טומאה וטהרה. המשנה דורשת מן החבר שלא למכור לעם הארץ מזון לח או יבש, משום שאין לגרום טומאה לגידוליה של ארץ ישראל. כמו כן אין הוא רשאי לקנות ממנו מזון לח, שהוכשר לקבלת טומאה, שמא נטמא. אסור לו להתארח אצל עם הארץ כדי שלא ייטמא, שכן ביתו של עם הארץ אינו מותאם לשמירת טהרה, ואסור לו גם לארחו אצלו בכסותו – בגדו – שיש חשש שנטמאה בטומאה חמורה ותשוב ותטמא את המארח או מי מבני ביתו (על פי פירוש הרע"ב).

מבאר מרן הרב זצ"ל:

יסוד הטומאה וטהרה בתורה הוא רק ביחש המקדש והנלווה אליו, כאכילת תרומה לעובדי ה' במקדש הכהנים ואכילת מעשר מעיר הקודש המקודשת בקדושת מקדש ה' אשר בקרבה. וכל הדברים הרבים המסתעפים מעיקרי שמירת הטהרה באו להשריש עמוק עמוק, כאשר ראוי לדבר שהוא נשמת האומה וחיי הרוח של כל האנושיות כולה באחרית הימים, שיהיה הר בית ה' בראש ההרים בית תפילה גם לכל העמים. ולפי העניין הנפלא והערך הנעלה שיש במקדש ה' זה, שאין דוגמתו בכל הארץ, אין פלא שדורש הדבר תכונה רבה, איך להבליט על ידי מעשים רבים את הרושם העמוק של קדושתו הנפלאה. על כן הוא נחוץ מאוד להקיף את משמרת הטהרה בגדרים חזקים, כראוי לדבר שהוא אוצר חיים לעד לאומה הישראלית בעצמה ולכל האדם, וממנו תוצאות גם הטובה העתידה לבוא משלשלת זאת לכל היצורים כולם.

דיני טומאה וטהרה מרובים מאוד, אך מרכזם אחד – הקודש, בית המקדש. בדומה לארמון מלוכה המוקף מעגלים מעגלים של חיילי משמר לבושי מדים ועטורי אותות מיוחדים, כך סובבים מעגלי הטהרה את בית המקדש; כאשר כל הקרוב אל הקודש יותר נדרש להיות טהור יותר. מחנה שכינה, ובו הכהנים; מחנה לוייה; מחנה ישראל; והתחום המכונה "מחוץ למחנה" – שאליו נשלחים הטמאים עד שתושלם טהרתם. לכל המסכת הענפה הזו ישנה מגמה אחת: להתייחס אל המרכז, להיות מודעים לקיומו, להשריש את מרכזיותו ואת חשיבותו גם בקצוות הרחוקים ביותר. בעניין זה מדגיש הרב זצ"ל כי מידת ההכנה ("תכונה") הנדרשת עבור כל תכלית נגזרת מחשיבותו, ובמקרה זה מדובר על חשיבות אוניברסלית

¹ דמאי ב: ג.

² עין־אי"ה דמאי, י.

מכרעת. תכלית המקדש היא להיות ליסוד נשמת האומה, ליסוד חיי הרוח של האנושיות כולה, לבית אחד שהוא מקור טובה לעמים כולם.

משימת הטהרה איננה מן הקלות, ולא הכול ממלאים אחריה במידה שווה:

חוקי הטהרה אמנם צריכים בהכרח לידיעות גדולות בתורה ולנדיבת נפש נפלאה וחפץ עז ונמרץ לעבודת הקודש הכללית, לתכלית הנשגבה והמעולה של התשועה העולמית שתבוא על ידי אור ה' על ידי מקור ישראל. על כן צריך הדבר שכל בנינו יהיו לימודי ה', יודעי תורה ובעלי נפשות טהורות וקדושות, מה שהוא דבר נפלא ונכבד מאוד בכל אופן, בין מצד האומה לעצמה בין מצד פעולתה הכללית על כל האנושיות. על כן תיערך כל תכלית לפי עניינה וערכה, וכפיה יִבְדּוּ מאוד האמצעים שצריכים להגיע אליה.

הרב מגדיר את סגנון האישיות המאפיין את שומרי הטהרה במילים שאינן מתאימות לכל יהודי: עליהם להיות בעלי ידיעות גדולות בתורה, להיות חדורים בנדיבת נפש נפלאה ובחפץ עז ונמרץ לעבודת הקודש. יש כאן רף גבוה מאוד, יעד נשגב שהתורה מציבה בפניו של כל אחד ואחד מאתנו, והיטב אנו יודעים שאין אנו כולנו מגיעים אליו. לא בדורנו בלבד, אלא בדורות רבים אחרים. מנגד, עומד הרב על דבריו, צריך הדבר שכל בנינו יהיו לימודי ה'. כולנו צריכים להיות בעלי נפשות טהורות וקדושות. אם המצוי רחוק מן הרצוי, מהי הדרך הנכונה לתווך ביניהם? המשפט האחרון שצוטט מספק לנו לפחות רמז לכך שדרך זו אינה פשוטה. כדי להגיע לתכלית כה חשובה ומהותית יהיה עלינו להשתמש באמצעים כבדים, קשים.

על כן כבוד החכמים, שהוא נחלה שישראל צריכים אליו בייחוד, להורות על מעלת תורת ה' ותעודתה הרוממה כשהיא נלווה עם המועקה המוסרית שבאה על ידי חסרון האמונה בענייני טומאה וטהרה, אף על פי שמסבבת גם כן איזה טינה בלב וקצת תרעומות מצד עמי הארץ, מכל מקום הוא עניין מוכרח שתועלתו רבה, להשיב על ידי המועקה הפנימית הזאת ההולכת לאִטָּה את כל העם אל מעלת חכמים לימודי ה', כדי שיהיו ראויים באמת למלא את תעודתם העליונה, להיות עם קדוש לה', עליון על כל גויי הארץ בקדושת מידותיו וטהרת דעותיו, ועם זה ביתרון ההכרה הבולטת להראות יתרון קדושת מקום מקדשינו, שהוא עניין יחידי בעולם, מרום מראשון ומקום האורה לכל העולם כולו באור ה' אלקי ישראל, שאלקי כל הארץ ייקרא.^{כא}

^{כא} ראה גם דברי מרן הרב זצ"ל בסמוך (שם, יא): "משני המטרות שיש לשמירת הטהרה, שבאה על ידי קצת מכאוב פנימי באומה, דהיינו הרגשת עמי הארץ עצמם כנעלבים, אבל התכלית הרמה והנישאה שבאה על ידי זה לטובת הכלל כולו ולטובת העלובים עצמם, הם או זרעם אחריהם, היא כדאית לסבול עליה

אם בדברי הנצי"ב הודגש יסוד ההתגלות האלוקית בעולם, שעבר עם חורבן הבית מבית המקדש לבית המדרש, ובדברי הרמב"ם הודגש יסוד הרבצת התורה, המשותף ללויים ולחכמים, הנה בדברי הרב זצ"ל מתגלה סינתזה: כבוד החכמים נובע מתוך היותם הדגם המושלם לשמירת דיני הטהרה, מקצוע מיוחד בתורה הדורש כישורים ומאמצים מיוחדים. לשם מה נועד כבוד זה? כדי להשריש את חשיבותו של היעד, להעצים את מרכזיותו ולהכביד את משקלו. ממש כשם שדיני הטהרה עצמם נועדו להשריש את משקלו של הקודש בחיי שדרות העם השונות, כך הנהגת ההתבדלות וכבוד החכמים נועדה להשריש את משקלה של התורה בחיי האומה, והיא הגורם להתעלות האומה כולה, לרבות עמי הארץ, בדרך העולה אל הקודש²¹.

אין ספק שחכמים היו מודעים היטב לכך שהבדלה זו מעוררת טינה כנגדם, ועם זאת הם ראו בכך עניין מוכרח שתועלתו רבה. הבדלה שמטרתה אינה התבדלות לשמה, אלא אדרבה: חיבור. שיהיו כל העם במעלת חכמים לימודי ה'. דווקא הטינה, התרעומות והמועקה הפנימית, שניתן אולי לראותן כ"קנאת סופרים תרבה חכמה"²², עתידות לתסוס בנפשות עמי הארץ כשאור שבעיסה ולדחוף אותם כלפי מעלה, עד להגעה אל היעד הסופי. לא במקרה נקראו תלמידי חכמים אלו בשם "חברים". החבר עניינו בחיבור לכל שדרות העם, ולא בפילוג. אמנם בשלב ראשון, לעיני המתבונן, נראית הנהגתו כמתבדלת; אך מטרתה היא חיבור, חברות ואחוזה.

הפרדה על מנת התחברות

מבט כולל על תפקידה המחבר של ההבדלה ניתן למצוא בדבריו של הרב זצ"ל באורות הקודש²³:

שני קווים עוברים לפנינו בהדרכת הכלל והפרט, קו המבדיל וקו המחבר. הקו המבדיל היא ההתכנסות האישית, שהיא באה מתוצאת השאיפה להשלמה רוחנית

כהנה וכהנה. והנה המבוארות בדברינו: יתרון קדושת המקדש ורישומו על כל דרכי החיים שראויים להיות באומה הישראלית... והתכלית השנייה שמביאה עמה היא כעין הכרח מוסרי פנימי, שמביא את כלל העם להתרומם אל מעלת לימודי ה' יודעי התורה ובעלי הנפשות העדינות המלאות רגשי קודש, ונכונים בשמחה ודעת נפש לעבוד את עבודת הקודש לשם ה' אלקי ישראל בכל לבם ונפשם ואורחת חייהם".

²² וכשם שנבדלותו של קצין בצבא משאר החיילים תורמת למקצועיותם והופכת אותם ללוחמים טובים יותר. ואף שנבדלות זו יוצרת מידה מסוימת של תרעומת מצד החיילים, אך המחיר שווה בנזק. והוא הדין לענייננו.

²³ בבא בתרא כא, א.

²⁴ אורות הקודש, ח"ב, עמ' תנג.

פנימית, מחשבתית והרגשית, ומזה גם כן טבעית ופעולתית, המסתעפת ממנה, שרק איש המעלה בהתבודדותו יוכל להשיגה, לציירה ולקנותה, וכל אשר ירבו עליו חברים ומתחברים, הנם עושקים ממנו את האושר העליון של הבדידה האצילית, ושטף המעיין המקיר כל כך חיים עליונים, טהורים ועזיזים, קדושים ונאצלים, הוא מזדער ומצטמצם. בהדרכת הכלל באה במקומה הבדלה כיתתית, הבדלת שבט לוי ביסוד האומה, והבדלת הכהונה מתוכו, בזמנים המאוחרים הבדלת חברים מעמי הארץ, ובכלל הרי הוא התוכן הרחב של הבדלת ישראל מן העמים, ובהרחבה יותר קדומה הבדלת האדם מכל הבהמה והחיה על ידי הגדרה של חוקים מיוחדים, תורות ומשאות נפשיות מיוחדות, שבהם עומד עולמו הפנימי האנושי, המתנשא למעלה למעלה.

הבדלה, אפוא, איננה רק בין לויים לישראלים ואף לא בין חברים לעמי הארץ. הקו המבדיל הוא חוק שחקק הקב"ה בעולמו על מנת להבחין הבחנה מהותית בין שתי מדרגות של הווייה. בלא הקו הזה, לא הייתה המדרגה העליונה יכולה לממש את מלוא היכולת החבויה בה.

אבל בתוך עומקה של הבדלה זו, התחברות והכללה גנוזות הן, כלולות הן בכללותה. הכוחות המפוזרים בכל המרחב, שמהם ייבדל הנבדל, הולכים הם ופועלים לטובה בעצמיות העליונה של הצביון השלם הנבדל, והשאיפה מזיזה הזזה פנימית אדירה, אצילית ומקודשה, את כל המרחב. האדם, בהתבדלותו מכל החי, והתרוממו בספירתו העליונה, הוא מתכשר דווקא על ידה להתעלה ולהיאדר, עד היותו צביון כללי, הנושא בתוכו את ההתעלות הרחבה של כל העולם כולו. האומה המיוחדת, סגולה מכל העמים, בשומרה את כל סגולותיה הפנימיות, בהתבדלה מכולם, הרי היא מוכנה להתכשר להיעשות לאור גויים ותשועת אפסי ארץ. השבט הלוי, בהתייחדותו בתנאיו המובדלים, הרי הוא מתאצל והולך ושומר את צביונו, מתקדש ומתנשא, עד היותו לברכה לכללות האומה. והכהונה, בקדושה המיוחדת, הרי היא מתעלה עד כדי שאיבה עליונה של רוח הקודש, לאושר הכלל כולו ועילוי מהותו היותר פנימית. החברים, יחידי הסגולה, בהיבדלם מעמי הארץ הרי הם שומרים את שאיפתם הרוממה, העולה למעלה למעלה מכל הערכים הרגילים, ומתחטבים להיות לנושאים כישרונות ורעיונות, שבהתפשטם הרי הם למקור ברכה לרבים, ובעמידת צביונם בחיים הרי החיים בעצמם מתבססים, מוצאים את ערכם, והולכים במסילה הקולעת אל מטרתם הנצחית והזמנית.

ההבדלה אמנם מבדילה, אך איננה מנתקת. היא מאספת, מרכזת, ממקדת את כל הכוחות הטובים המפוזרים במרחב הקיום העולמי, ומתוך כך שבה ומפנה אותם כלפיו – לטובתו, לתיקונו, לעילויו.

וזאת היא נחלת ה' בכל דרך הקודש, הפרדה על מנת התחברות, להפך מההכללה הגסה, המדברת גדולות ואומרת לאגד הכול בחבילה אחת, ומאבדת את כל הוד רוחני ואצילי. וסוף כל סוף, על ידי החשכת החיים נעכר אור הדעת הצלול, והאהבה הגסה המיוחדת של כל בריה מתגברת ונעשית מזוהמה, עד שהכול מתפרד, והארץ כולה תנוע כשיכור מכובד פשעה. סטרא אחרא שרי בחיבורא וסיים בפירודא, וסטרא דקדושה שרי בפירודא וסיים בחיבורא. ושם גופיה איקרי שלום.

את התביעה הפוסט־מודרנית לשיוויון מטשטש גבולות, המאגד את כל מדרגות ההוויה בחבילה אחת ומתנגד בתוקף לכל ניסיון של הבחנה והבדלה, רואה הרב כיסוד הרסני במיוחד. הניסיון לשטח כל ייחוד ולהקריב את כל הגוונים על מזבח האחידות הנאורה גורם למציאות לאבד את ממדי העומק הקיימים בה, את ההוד הרוחני והאצילי, שמטבעו אין יד הכול שווה בו. במקום שבו דרך הקודש נוקטת תחילה הפרדה ברורה, כדי שמתוך כך תיווצר בעולם תנועה אדירת כוח של משיכה מחברת מלמטה למעלה, באה ההכללה הגסה ותובעת להסיר גבולות וחסמים, לחבר כאן ועכשיו בין כל הקצוות על בסיס המכנה המשותף הנמוך ביותר (בהכרח), חיבור שסופו בפירוד הכרחי שבו אין שום כוח מושך למעלה, וממילא הכוח היחידי הפעיל הוא כלפי מטה...

דברים אלו צריכים להיות נר לרגלינו במציאות שבה עקרונות טבעיים ובריאים כל כך כמעט והופכים ל"דבר שאינו נשמע". התבדלותם של תלמידי חכמים, רוממותם של ההולכים בדרך ה', ההבחנה בין ישראל לעמים – כל אלו נתפסים בדרך מעוותת כאשר מתבוננים בהם בעין חיצונית, כמגמות שכל מטרתן התבדלות, ניכור ושנאה. על כן בא מרן הרב זצ"ל ומאיר לנו את המבט הפנימי והמבורר עליהן: לא התבדלות אלא קבלת אחריות, לא ניכור אלא חברות וחיבור, לא שנאה אלא אהבה גדולה. ייתן ה' ונזכה לקדש שמו בעולם, ולקרוא שלום לכל השכבות והקצוות בדרך אמת ובאהבה.